

واژه

اسفند

اسفند نام آخرین ماه سال و پنجمین روز هر ماه ایرانیان است که در اوستا «سپنتا آرمیتی» Spenta Armaiti و در پهلوی سپندارمذ و سپندارمذ میباشد - این کلمه مشتق از دو جزء است «سپنتا» و «آرمیتی» جزء اول یا «سپنته» صفت است بمعنی پاک و مقدس چنانکه در کلمات امشاسپند (بیمرك مقدس) ماتره سپنته (کلام مقدس) سپنتو مینو (فرد مقدس) نیز آمده است اسفند یاری که یکی از پهلوانان نامی ایران و مروج کیش زرتشت بود کار اصل سپنتودات Spentô Dâta یعنی آفریده پاک میباشد همچنین نام آذرباد مارا سپندان و یا آذرباد مهر اسپند که از دانشمندان بزرگ و موبدان موبد عهد ساسانی بوده از کلمه «سپنته» مشتق است .

جزء دوم آرمتی Armaiti یا آرمیتی Armaiti ترکیب یافته است از Are+Maiti آرمیتی یعنی اندیشه درست - فکر سالم - برد باری - شکیبایی و سازش جمعا سپنته آرمیتی بمعنی فرمانبرداری - وفا و اطاعت - صلح و سازش فروتنی و تواضع است سپنته آرمیتی یکی از مهینت فرشتگان یا امشاسپندان مزدیسناست که از نقطه نظر معنوی مظهر عشق و محبت ، سخاوت و نوع دوستی ، تواضع و بردباری ، اطاعت بخدا ، حرارت برای کار ،

پیشرفت بشر و خدمت و شرکت در امور اجتماعی بوده و از صفات ایزدی است و از نقطه نظر مادی نگهبانی زمین سپرده باین فرشته است .

ایرانیان قدیم برای اینکه فرشته محبت و بردباری را از خود راضی سازند بحقر قنوات و خشکاندن با تلاق و آباد کردن زمین بوسیله سد بندی رودخانه ، و کشت و زرع می پرداختند .

در گاتها بکرات از این امشاسپند اسم برده شده است و در ایستای ۴۳ فقره ۲۵ همین فرشته سپنتا آرمیتی را بنام تو شنامتی Tushnamati خوانده .

از نوشته های اوستا در ۲۸ فقره ۷ چنین تقاضای کمک میکند : « ای آرمیتی حاجت گشتاسپرا بر آرم » و باز در ۵۱ فقره ۲۰ گوید « ای وهومن و ای آرمیتی رحمت خود را با ارزانی دارید و چنانکه وعده رفت پناه خود را از ما دریغ نکنید »

در هفتن یشت و سیروژه بزرگ و کوچک (قسمتنامه اوستا) بفرشته محبت و فرمانبرداری اشاره شده است در سیروژه بزرگ و کوچک سپنتا آرمیتی را با رانی Rati فرشته رادی و جود و سخاوت یکجا نام برده و بهر دو درود فرستاده شده است .

در نوشته های پهلوی اوستا در مقابل این دو

این ده روز پارسیان هند و زرتشتیان ایران بمنظور احترام فروهر باکان و ارواح نیاگان و گذشتگان خویش جشن مفصلی گرفته و با تشریفات مخصوصی آنرا برگزار میسازند - بنا به وجر کورت دینی و بندش فروهر تمام گذشتگان در این ده روزه بخانه های خود بازگشت نموده و در میان اقوام و دوستان خود بسر خواهند برد .

ایرانیان قدیم سعی داشتند پذیرائی شایانی از فروهر باکان و ارواح نیاگان خود بنمایند زرتشتیان کنونی نیز مانند پدران خویش این ده روز فروردگان را جشن میگیرند و خانه را آب و جاروب کرده همه قسم گل و سبزه و میوه جات و ظرفی از آب تمیز و مجمری از آتش که مرتب باصندل و عود میسوزد حاضر مینمایند و بسا خواندن فروردین یشت که مخصوص فروهران پاک عالم است بکلیه ارواح پاک گذشتگان درود فرستاده و آنها را بمنزل خود دعوت مینمایند در فروردین یشت فقره ۴۰ چنین آمده است .

«فروهر های مقدس و نیک و توانای پا کان رامی ستائیم که در هنگام همسپتیدیم Hemaspatamaidim (نام آخرین جشن فصلی سال) از آرامگاهان خویش پرواز نموده در مدت ده شب بی دربی در این جا بسر برند .»

مطالعه ابوریحان بیرونی میگوید ایرانیان در اوقات فروردگان در اطلاق مرده و بالای بام خانه در فارس و خوارزم برای پذیرائی از ارواح غذا میگذارند و بوی خوش بخور میکنند. این رسم هنوز هم بین زرتشتیان یزد بجای مانده است چنانکه در این ایام همه گونه خوراکی و تنقلات و شیرینی و میوه برای پذیرائی ارواح در منزل، جای مخصوصی میگذارند اغلب پارسیان هند مدت ۱۸ روز را اختصاص با احترام فروهر نیاکان داده اند یعنی از روز ۲۶ ماه اسفند تا آخرین روز کیسه باضافه هشت روز از اول سال نو . ولی ایرانیان قدیم و کنونی هر دو ، ده روز را جشن گرفته و در این مدت بنماز و ستایش و داد و دهش و برهیزکاری و نیکوئی اشتغال داشته و دارند ایرانیان

فرشته رقیبانی ذکر شده است که بنام دیو «ترومتی Tarumati» یعنی دیو خودسری و زشت اندیشی و دیو ارانی Arati یعنی دیو بخل و حسد معروفند [در اوستا کلیه صفات پسندیده را فرشته و خصایل نکوهیده را دیو نامیده - مانند فرشته محبت و عشق و پاکیزگی و دیو زشت اندیشی و کینه و تنبلی] جشن هائی که در ماه اسفند برگزار میشود بقرار زیر است :-

۱ - جشن سپندارمذ :-

این جشن در روز پنجم ماه دوازدهم هر سال بمناسبت هم نام بودن روز و ماه گرفته میشود ابوریحان بیرونی جشن را مختص زنان دانسته و آنرا جشن مزدگیران نام نهاده زیرا در این روز زنان از شوهران خود هدیه دریافت میکنند .

ولی در کتاب دیگر خود بنام النقیب این جشن

را « مرد گران » گفته بدین سبب که عامیان در این روز بر روی کاغذ آیاتی نوشته و بدرب خانه آویزند تا آن خانه از هر گونه آفاتی مصون ماند .

۲ - جشن اورداد سال :-

این جشن که در روز ششم ماه اسفند گرفته میشود بیاد کیسه ایست که ایرانیان قدیم هر سال یکبار با اضافه کردن یکروز بسال مراعات مینمودند از آن وقتیکه پارسیان کیسه گرفتن را فراموش کردند بیاد چنین روزی هر سال روز ششم اسفندماه را که با وقت و فصل رابطه دارد جشن میگیرند و آنرا اورداد Avardād مینامند یعنی وقت اضافی یا کیسه این جشن در ایران گرفته نمیشود .

۳ - جشن مینوماثره سپند :-

این جشن در روز ۲۹ ماه اسفند یعنی روزی که بنا بسنت و کتب پهلوی گشتاسب پادشاه کیانی از حقیقت دین زرتشت آگاه شده و حمایت پیغمبر را بعهده گرفت برگزار میشود این جشن نیز در ایران متروک گردیده است .

۴ - جشن فروردگان :-

این جشن را که پارسیان هند « موکتاد » می نامند و بجشن فروردگان معروف است در ده روز آخر سال یعنی از روز ۲۶ آخراسفند ماه پنج روز کیسه که بنام «خسه مترقه» یا بنجه وه معروف است گرفته میشود .

معتقد بودند که فروهر پاکان و درگذشتگان در ایام فروردگان از آسمان فرود آمده و بآنها سرکشی خواهند نمود و برای بازماندگان پرهیزکار خویش از خداوند شادی و تندرستی طلب خواهند کرد .

۵ - جشن فصلی یا گهنبار همسپتیمیدیم :

Hemaspatmaidim

این جشن در پنج روز کبیسه یا پنجه وه که بهر يك از این پنج روز نام یکی از گاتهای زرتشت گذاشته شده است گرفته میشود - نام این پنج روز بهرار زیر است :-

اهنود Ahnovad اشتود Oshtovad سپتند

spentomad و هوخشتر Vohukhshatra و هیشتواشت

Vahishtoisht گهنبار همسپتیدیم در این پنجروز

برگذار میگردد - بنا بروایات فارسی داراب

هرمزدیار راجع باین جشن چنین می نویسد : «ششمین

گاهنبار (همسپتیدیم) در انجام اسفندار من ماه

باشد از روزا هنود گاه تا روز و هیشتواشت گاه -

در این هنگام دادار همزرد مردم داد (بیا فرید) چون

مردم در پنج روز گاهنبار کنند (غیرات کنند) چندان

گرفته (۱) و مزد باشد که کسی سراسر جهان و آنچه

در آنست به اشوی داد (بخیرات) از برای روان خود

ببخشده باشد >

جشن «همسپتیمیدیم» و جشن فروردگان چون هر دو در یکموقع اتفاق میافتد از این جهت بیشتر این جشن نیز بدرود و ستایش گذشتگان اختصاص داده شده است .

موضوع اسفند را بشعر زیر خاتمه میبخشم

سپندار مذ پاسبان تو باد

ز خرداد روشن روان تو باد

خاتمه لازم است متذکر گردم که نگارنده در طی

نوشتن مفهوم ماههای ایرانی و جشن های مربوط بآن

از کتب ذیل استفاده نموده ام و از خوانندگان محترم

خواهشمندم در صورتیکه اطلاعات بیشتری در این باره

خواسته باشند بدانها رجوع نمایند :

- گاتها - یشتها جلد اول و دوم - یسنا و

خورده اوستا از تألیفات آقای پور داود

- رسوم و آداب مذهبی پارسیان تألیف دکتر

چیونجی جمشیدجی مدی .

- مجله مهر سال ۱۳۲۱

- فرهنگ اوستا تألیف آقای دستور کانگا

- ایران نامه تألیف میرزا عباس محمد علی شوشتری

- خورده اوستای آقای دستور کانگا و ترجمه دستور

تیر انداز دستور اردشیر .

فیروز آذر کشب

ژوئیه گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی